

УДК 001/092/:334

Шульський М.Г., д.е.н., професор ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна***МИКОЛА ТВОРИДЛО – ЗНАНИЙ КООПЕРАТОР У МИНУЛОМУ І МАЛОВІДОМА ЛЮДИНА СЬОГОДНІ**

В статті проведено дослідження діяльності відомого українського кооператора у минулому і маловідому людину в сучасних умовах. Прізвище цього кооперативного діяча – Микола Творидло, який народився 130 років тому в селі Зашків, що поблизу Львова, у 1884 р. Його життєвий шлях починався у кінці ХІХ і продовжувався досередини ХХ століття (помер у 1952 р. у м. Львова). Отже, життя, трудова діяльність і творчість цієї людини відбувалася в періоди епохальних змін і перетворень, адже саме в роки його діяльності відбулись дві світові війни, які кардинально змінили світ.

Результати дослідження кооперативної діяльності М. Творидла на основі друкованих його праць, дають підстави стверджувати проте, що виражені ним ідеї, прагнення щодо розвитку кооперативного руху є актуальними в умовах сьогодення. Адже в сучасних умовах інтенсивно розвиваються процеси щодо відновлення кооперації у різних сферах суспільних відносин. І, безумовно, для одержання позитивних зрушень у формуванні кооперативних структур, необхідно використовувати надбання кооператорів минулого, чільне місце серед яких займає М. Творидло. Доведення результатів його діяльності щодо розвитку кооперації до сучасників дозволить більш результативніше розвивати кооперацію в умовах сьогодення. Особливо це є важливим в умовах подальшого реформування аграрних відносин, важливою складовою яких є формування кооперативних структур і налагодження їх ефективної діяльності.

Ключові слова: Микола Творидло, кооперація, «Сільський господар», «Просвіта», кооперативна діяльність, якість товарів, правові основи, грошовий обіг.

УДК 001/092/:334

Шульський Н.Г., д.э.н., профессор*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, г. Львов, Украина***НИКОЛАЙ ТВОРИДЛО – ИЗВЕСТНЫЙ КООПЕРАТОР В ПРОШЛОМ И МАЛОИЗВЕСТНЫЙ ЧЕЛОВЕК СЕГОДНЯ**

В статье проведено исследование деятельности известного украинского кооператора в прошлом и малоизвестного человека в современных условиях. Фамилия этого кооперативного деятеля - Николай Творидло, родившийся 130 лет назад в селе Зашків, вблизи Львова, в 1884 г. Его жизненный путь начинался в конце ХІХ и продолжался до середины ХХ столетия (умер в 1952 в г. Львова). Итак, жизнь, трудовая деятельность и творчество этого человека происходили

в периоды эпохальных изменений и преобразований, ведь именно в годы его деятельности произошли две мировые войны, которые кардинально изменили мир.

Результаты исследования кооперативной деятельности М. Творидла на основе печатных его работ, дают основания утверждать о том, что выраженные им идеи, стремление по развитию кооперативного движения актуальны в сегодняшнее время. Ведь в современных условиях интенсивно развиваются процессы по восстановлению кооперации в различных сферах общественных отношений. И, безусловно, для получения позитивных сдвигов в формировании кооперативных структур, необходимо использовать достижения кооператоров прошлого, почётное место среди которых занимает М. Творидло. Доведение результатов его деятельности по развитию кооперации до современников позволит более результативно развивать кооперацию в сегодняшних условиях. Особенно это важно для дальнейшего реформирования аграрных отношений, важной составляющей которых является формирование кооперативных структур и налаживание их эффективной деятельности.

Ключевые слова: Николай Творидло, кооперация, «Сільський господар», «Просвіта», кооперативная деятельность, качество товаров, правовые основы, денежное обращение.

UDC 001/092/:334

Shulskyy M.G., professor

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj, Lviv, Ukraine*

NICHOLAS TVORYDLO - KNOWLEDGE KOOPERATOR PAST AND LITTLE-KNOWN RIGHTS TODAY

The article is a study of the famous Ukrainian cooperator in the past and little-known man in the modern world. Name of worker cooperative - Tvorydlo Nicholas, who was born 130 years ago in the village Zashkiv, near the city, in 1884 his life began in the late nineteenth and twentieth century continued medially (died in 1952 in the city. Lviv). Thus, the life, work and work of this man occurred during periods of epochal change and transformation, it was in the years of his activity there were two world wars, which radically changed the world.

Results of the study of cooperative M. Tvorydla from his printed works, give reason to believe, however, that expressed his ideas and aspirations for the development of the cooperative movement is relevant in today's conditions. Indeed, in modern conditions rapidly developing processes to restore cooperation in various spheres of social relations. And, of course, to obtain improvements in the formation of co-operative structures, you must use domain cooperators past, prominent among them being M. Tvorydlo. The proof of the results of its activities on the development of cooperation to more effectively contemporaries will develop cooperation in today's conditions. This is especially important in the further reform of agriculture policy, an important component of which is the establishment of cooperative structures and establish their effective operation.

Key words: *Nicholas Tvorydlo, cooperation, "farmer", "Enlightenment", a cooperative activity, quality of goods, the legal framework, monetary circulation.*

Постановка проблеми. Налагодження кооперативних зв'язків в умовах реформування різних сфер суспільних відносин не увінчалися успіхом. Причин невдач є багато і вони по-різному вплинули і впливають на розвиток кооперативно руху в Україні. Проте, на наше переконання, все-таки основні гальмівні чинники процесів кооперації в сучасних умовах реформування різних галузей і видів діяльності полягають в тому, що ми не на достатньому рівні обізнані з надбанням кооперативного розвитку у минулому. А досягнення в кооперації у ці періоди були вагомими, особливо в другій половині XIX і першій половині XX століть. Про це свідчить діяльність цілої плеяди видатних кооператорів минулого, здобутки яких відображені у наукових виданнях Львівської комерційної академії [1;2;3].

Отже, суть проблеми полягає в тому, щоб використати досвід розвитку кооперації в минулому у сучасних умовах функціонування національного господарства. Для цього, як відомо, необхідно досліджувати багату кооперативну спадщину попередніх поколінь наших співвітчизників, а одержані результати доводити до сфер виробничої діяльності, а також і тих, хто в тій чи іншій мірі проявляє інтерес до кооперативних надбань наших співвітчизників і можливості їх використання в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про М. Творидла, на відмінну від інших діячів кооперативного руху України, написано, на превеликий жаль, неймовірно мало, хоча зроблено ним для розвитку кооперації досить багато. Фактично М. Творидло написав про кооперацію значно більше, ніж його сучасники і потомки про нього. Як показує аналіз публікацій про діячів кооперативного руху як у наукових, так і в публіцистичних виданнях, друкованої інформації про його кооперативну діяльність є обмаль. Так, зокрема, відсутні про нього відомості в матеріалах енциклопедичних видань як радянського, так і пострадянського періодів, в різних наукових довідниках економічного характеру тощо.

Серед друкованих праць про нього можна назвати твори таких авторів як: І. Витановича, В. Плисюка, С. Злупка та деяких інших. Саме із-за цих обставин у сучасних умовах виникає об'єктивна необхідність в дослідженні діяльності М. Творидла та використання його цінної спадщини для відродження кооперативного руху в умовах сьогодення.

Метою статті є дослідження життя і діяльності М. Творидла – знаного кооператора в Галичині у довоєнні роки та маловідомого в умовах теперішнього реформування суспільних відносин. Одержанні результати, на наше переконання, привернуть увагу наших сучасників до наукових доробок цього неординарного кооперативного діяча, та всі цінні напрацювання якого використають в сучасних умовах відродження кооперації.

Виклад основного матеріалу. Дослідження діяльності М. Творидла проведено з використанням праці про нього професора В. Плисюка [2, с. 200 -

205]. В основу дослідження і викладу матеріалу використано діалоговий метод вивчення, суть якого полягає в тому, що нами сформовані конкретні питання щодо життя і діяльності М. Творидла, а відповіді на них подаються із тексту статті вищеназваного автора.

Отож, матеріали про народження, перші віхи життя і діяльності М. Творидла наведені у таблиці 1. Він народився в 1884 р. с. Зашків у Жовківському повіті, що розташоване поблизу м. Львова. До речі зауважити, що: «Перша письмова згадка про село відноситься до 1377 року. Це рік, коли князь Владислав Опольський подарував львівським домініканцям с. Зашків» [4, с. 535]. В цьому році минає 130 років від дня народження М. Творидла. Хоча дата, як кажуть, не є круглою, однак достатньою для оцінки діяльності людини, яка залишила помітний слід за результатами своєї діяльності для прийдешніх поколінь. І, безумовно, з висоти пройдених років виникає об'єктивна необхідність дослідити діяльність обраної нами особистості – М. Творидла.

Досить також нагадати, що в цьому селі Галичини дещо пізніше народився Євген Коновалець (1891 - 1938), ім'я якого занесено у Золоту книгу української еліти і з таким трактуванням його життєдіяльності, що це: «один з найвидатніших постатей української історії першої половини ХХ ст. Як військовик він відзначався організаторськими здібностями й беззастережним послугом державній владі; як політик зумів поєднати принциповість з дипломатичною гнучкістю, творчу думку із систематикою і реалізмом, що забезпечило йому авторитет серед членів Організації українських націоналістів, пошану навіть серед політичних противників» [6, 54]. Ось така особистість із різнобічною діяльністю народилася в с. Зашків, про яку пам'ятають і цінують його нащадки. Занесення його імені в Золоту книгу української еліти є тому підтвердженням.

Микола Творидло – людина іншого напрямку діяльності, який забезпечував фундаментальні основи існування людства, а саме – ефективний розвиток селянської господарки з використанням таких важливих механізмів його ведення, як кооперація. І ще одна відмінність між цими особистостями – це оцінка їх діяльності сучасниками. Євген Коновалець потомками оцінений досить на високому рівні, чого, на превеликий жаль, не зроблено для Миколи Творидла. Досить також відмітити, що не тільки він залишився і залишається поза увагою досліджень сучасних науковців, але й інші видатні діячі, особливо кооперативного руху, не знайшли належної оцінки їхньої діяльності в сучасних умовах. Дана публікація є однією із тих, яка направлена на розв'язання насущних проблем щодо повернення славних імен минулого теперішньому поколінню їх нащадків.

Життєдіяльність кожної людини характеризується не тільки датою і місцем народження, але і іншими складовими її життя, важливе місце серед яких займає навчання у різних закладах та знання, які одержані за період навчання. Саме ці віхи є тим фундаментом і тією основою, на якій базується подальша діяльність.

Таблиця 1

Перші віхи життя і діяльності Миколи Творидла [2, с. 200-201]

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	Хто такий Микола Творидло, де він народився і коли?	Відомий у Галичині у міжвоєнні роки кооператор, інженер-агроном Микола Творидло народився у Зашкові Жовківського повіту на Львівщині у 1884 році
2	В яких закладах він здобував освіту?	Загальну освіту здобував у Зашкові, фахову в рільничій академії, що була реорганізована з рільничої школи у Дублянах в 1901 році. Навчався як стипендіат товариства “Просвіта”, яка за свій рахунок направило тоді кількох юнаків. Серед них був і М.Творидло
3	Що сприймав М. Творидло, оволодіваючи сільськогосподарськими знаннями?	Оволодіваючи сільськогосподарськими знаннями, М.Творидло, водночас, сприймав досвід кооперативного руху, що розгортався у Західній Європі. Він вірив у можливість кооперативного об’єднання галицьких хліборобів
4	В чому полягала суть його переконання?	Був переконаний в тому, що, кооперувавшись, вони зможуть за допомогою науки підняти культуру праці і на цій основі подолати свою відсталість: поліпшити продуктивність полів і тваринництва, підвищити свій матеріальний і духовний рівень життя, стати свідомими і активними будівниками своєї держави
5	Коли і де розпочав свою діяльність М.Творидло?	Як спеціаліст сільського господарства і громадський діяч М.Творидло розпочав свою діяльність ще до першої світової війни викладачем агрономії у відкритій товариством “Сільський Господар” фаховій школі у Миловані на Станіславщині (тепер Тлумацький район Івано-Франківської області)
6	За дорученням кого і на яку тему було підготовлено ним першу працю?	Вже тоді, за дорученням товариства “Просвіта”, молодий спеціаліст підготував і видав першу свою працю “Годівля безрог (свиней) у селянських господарствах”
7	Як вплинула на його діяльність Перша світова війна?	Перша світова війна перервала працю в сільськогосподарській школі у Миловані. М.Творидло переїжджає на Закарпаття, де продовжує працювати як фахівець сільського господарства і, водночас, як активний громадський діяч “Просвіти”
8	Яку діяльність проводив М. Творидло на Закарпатті?	Він виступив співзасновником і організатором товариства “Просвіта” в Ужгороді. Через товариство “Просвіта” він намагається за прикладом галицьких просвітян ініціювати в Карпатській Русі кооперативний рух, створити мережу українських господарських організацій кооперативного типу
9	Які труднощі довелося переборювати йому?	На цьому ґрунті йому довелося вести боротьбу проти ужгородського “Дружественного Союзу”, що з русофільських позицій прагнув взяти під свій контроль кооперативно-господарські установи
10	Як і які засоби використовував М. Творидло для подолання труднощів?	Щоб цього не допустити, М.Творидло ініціював створення товариства “Сільський господар” в Підкарпатській Русі, за допомогою якого тут і розгортався кооперативний рух, ширилися серед хліборобів наукові знання

Микола Творидло загальну освіту здобував у рідному с. Зашкові. Дальший шлях оволодіння ним знань пов'язаний із навчанням у рільничій академії, що була реорганізована з рільничої школи у Дублянах в 1901 році. З часом цей заклад був сформований як Львівський сільськогосподарський інститут, а згодом за значні заслуги став іменуватися як Львівський національний аграрний університет. У сучасних умовах це є знаний своїми здобутками вищий навчальний заклад як в Україні, так і за її межами.

Досить також нагадати, що навчався М. Творидло в рільничій академії за рахунок коштів товариства «Просвіта». З ним навчалися, як стипендіати цього товариства, ще декілька молодих людей. Щодо «Просвіти». Це товариство було засновано в 1868 р. у м. Львові, як «культурно-освітня громадська організація з метою поширення освіти серед народу. «Просвіту» засновували в повітах філії, у селах – їдальні і бібліотеки, видавали українською мовою популярну літературу, шкільні підручники тощо» [7, с. 60].

Навчаючись в рільничій академії, М. Творидло проявив особливий інтерес до розвитку кооперативного руху, що інтенсивно розвивався у Західній Європі. Він був переконаний в тому, що розвиток кооперації буде сприяти піднесенню ведення селянської господарки в Галичині. І його переконання, сподівання й передбачення, як показали результати розвитку кооперативного руху в галицькому краю в подальшому, підтвердились. Саме завдяки кооперації вдалось об'єднати і направити зусилля окремих аграрних виробників, переробників виробленої продукції на вирішення першочергових завдань щодо більш ефективного ведення аграрного виробництва. Це, зокрема, підвищити культуру землеробства, поліпшити ведення тваринництва і на цій основі значно покращити своє матеріальне становище та свій духовний рівень.

Після закінчення навчання М. Творидло розпочав свою трудову діяльність у фаховій школі на Станіславщині в с. Миловані (тепер Івано-Франківська область Тлумацький район), що була відкрита товариством «Сільський господар». Почав він працювати у цій школі на посаді викладача агрономії. Одночасно відмітимо, що до заснування цієї школи мав пряме і безпосереднє відношення митрополит Андрей Шептицький. У підтвердженні сказаного наведемо слова дослідника кооперативної діяльності митрополита І. Вдовича, який вказує, що: «у Милованню (коло Товмача) митрополит подарував двір з кількадесятьма моргами поля товариству «Просвіта» для заснування першої української садівничо-городничої школи» [1, с. 195 - 196].

У період викладацької діяльності у фаховій школі М. Творидло починає займатися підготовкою і публікацією праць щодо ведення селянської господарки. Однією із перших публікацій була його стаття «Годівля безрог (свиней) у селянських господарствах». Перша світова війна внесла певні корективи в його діяльність, а саме: перервала його працю у сільськогосподарській школі і він переїхав у Закарпаття, де і надалі працював в галузі сільського господарства. Значну увагу в цей період було приділено співпраці з товариством «Просвіта» з концентрацією зусиль щодо створення в

Карпатській Русі мережі «Українських господарських організацій кооперативного типу» з використанням досвіду розвитку кооперації в Галичині.

Труднощі в організації кооперативного руху в Закарпатті у цей період були обумовлені, насамперед, діяльністю ужгородського «Дружественного Союзу», який з русофільських позицій прагнув взяти під свій контроль кооперативно-господарські установи. Для протидії цій діяльності М. Творидло доклав чимало зусиль для створення товариства «Сільський господар», який став основою для розвитку кооперативного руху в Підкарпатській Україні.

Подальшу свою діяльність М. Творидло пов'язує із розв'язання проблем кооперації у сферах ведення аграрної селянської господарки. Матеріали, що наведені у таблиці 2, є тому підтвердженням. Цей період життєдіяльності М. Творидла на кооперативній ниві можна поділити на два важливі напрями, а саме:

– організаційні заходи щодо розвитку кооперації, які сформовані в пунктах 1-6 таблиці 2. Працюючи в товариствах «Просвіти» і «Сільський господар», він розробив цілий комплекс різноманітних напрацювань щодо організації і розвитку кооперативного руху, матеріали яких публікував у журналі «Кооперативна республіка» та інших виданнях. Саме на розвиток кооперації він покладав великі надії у розбудові селянської господарки в Галичині, вважаючи, що «вийти з кризи, уникнути її, галицький хлібороб може лише на шляху кооперації»;

– фінансові аспекти, які чітко сформовані у пунктах 6-10 таблиці 2, дають відповіді на питання: як розв'язати проблему готівки? Де шукати гроші і як їх знайти? Як формувати кредитні відносини? Як відноситись до бартерних відносин? Яке значення має грошовий обіг у господарському житті? Вникаючи у суть цих питань, можна стверджувати, що М. Творидло фінансам надавав велике значення, вважаючи їх судинами-артеріями у введенні селянської господарки.

Таблиця 2

Подальші життєві кроки в діяльності Миколи Творидла [2, с.201]

№ п/п	Питання, сформовані нами	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	2	3
1	Де працював Микола Творидло після Першої світової війни?	Повернувшись після Першої світової війни у Галичину, М.Творидло продовжує працювати у товариствах “Просвіта” і “Сільський господар”. Його обирають у 1924 році до керівного органу (централі) товариства “Сільський господар”
2	Де він висловлював свої переконання щодо кооперації?	Свої переконання у здатності українських хліборобів стати на шлях кооперації і піднятися до рівня передових країн М.Творидло чітко і недвозначно висловив у публікаціях, що з'явилися у журналі “Кооперативна республіка” за 1928 рік
3	Якими ознаками характеризувався період кінця 20-тих років ХХ століття і що пропонував М. Творидло?	Цей період характеризувався ознаками затяжної економічної кризи, що охопила майже всю Європу, в тому числі й Польщу. Аналізуючи ситуацію, що склалася в Галичині, М.Творидло наголошує, що вийти з кризи, уникнути її, галицький хлібороб може лише на шляху кооперації

4	Що радив він у питаннях розвитку кооперації?	У зв'язку з цим радить розширяти і зміцнювати споживчо-постачальницькі кооперативи, що у вигляді кооперативних крамниць по доставці солі, мила, перцю та інших товарів першої необхідності, створювалися по селах
5	Яку роль і значення надавав М.Творидло діяльності кооперативних крамниць?	М.Творидло розглядає їх як школу залучення сільського населення до кооперації, висловлює впевненість, що від торгівлі сіллю ці крамниці поступово переходитимуть до закупівлі й поставок продукції, яка вимагатиме більше коштів: доставок високоякісного насіння, мінеральних добрив, а згодом і сільськогосподарських машин
6	Як він пропонував розв'язати проблему готівки?	Щоб розв'язати проблему готівки, М.Творидло пропонує творити власний капітал, не спокушатися на чужий. Чужий гріш, застерігає М.Творидло, неминуче накладе свою грабіжницьку руку на зиск
7	Де радив шукати гроші М. Творидло і як пропонував їх знайти?	Хоча ми бідні, зауважує він, але гроші треба і можна знайти. Вони є, лише розсіяні по гаманцях, часто лежать без користі в скринях. Хай вони мізерні, але зібрати їх, змобілізувати цей капітал, урухомити, пустити в оборот, з вигодою для всіх – ось той шлях, який приведе до розбудови кооперації.
8	Як ставився він до кредитних відносин?	Міркуючи над шляхами розвитку сільськогосподарської кооперації, М.Творидло переконливо доводить необхідність створення кредитних кас, кредитного кооперативного банку. Збудимо в народі довір'я та розуміння власного інтересу вкладання в кредитну касу хоч би найдрібнішої щоденної готівки, писав він, тоді кредитна кооперація стане фінансовим покровителем селянина перед лихварем, а кооперація дістане свіжу кров, яка її живитиме
9	Як ставився М. Творидло до бартерних відносин?	Він рішуче заперечує таку примітивну нееквівалентну торгівлю, вважає її обмеженою і радить від неї відмовитися, поскільки вона не відповідає вимогам часу
10	Яке значення надавав він грошовому обігу?	У господарському житті особливе значення має налагоджена система грошового обігу, яка повинна відповідати господарським потребам. Правильно налагоджену систему грошового обігу він порівнює з кровообігом у людському організмі. Окремі господарства – це найнижчі клітини грошового обігу, судинами обігу грошей є місцеві кредитно-ощадні каси, вищими судинами-артеріями є крайові кредитні установи, акційні банки

Не будемо деталізовано зупинятися на аналізі наведених складових у таблиці 2 (інформація про них досить всебічно представлена), а лише на деякі, найбільш важливі з них, звернемо увагу. Так, зокрема, він радив розширяти і зміцнювати споживчо-постачальницькі кооперативи, кооперативні крамниці розглядав як школу для розвитку кооперації, доводив необхідність створення кредитних кас і кредитного банку тощо.

Отже, на основі наведеної і проаналізованої інформації можна констатувати про те, що М. Творидло був глибоко і всебічно обізнаний з особливостями ведення аграрного виробництва, його проблемами, розв'язання

яких вбачав з використанням механізмів кооперації. Для підтвердження сказаного, деталізуємо кооперативні засади в діяльності М. Творидла (табл. 3).

Таблиця 3

Кооперативні засади в діяльності Миколи Творидла [2, с. 202-203]

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	2	3
1	Яку роль в кооперації М. Творидло надавав банкам?	Банки, виконують роль серця – збирають у себе гріш і переливають, переказують його (як серце кров) у ті місця і руки, які цей гріш потребують. Збираючи гроші у вигляді вкладів та акцій, банки скріплюють кредитом хліборобів, купців, ремісників, фінансують підприємства, а йдучи на біржу, регулюють торгівлю цінними паперами, чужою валютою
2	На які умови у розвитку української кооперації він зосереджував увагу?	Правові умови, законодавчі акти, якими регулюються господарсько-торгівельні відносини в державі, закони, на яких ґрунтується діяльність кооперації, митна політика держави щодо ввозу і вивозу продукції
3	В чому виявляються труднощі у розвитку кооперації?	Труднощі тут виявляються в тому, що торгівля всіма плодами землі на зовнішніх ринках і частково внутрішніх регулюється державою, а митні тарифи, дозволи й заборони на ввіз і вивіз товарів постійно міняються
4	Яке значення М. Творидло надавав якості товару?	Він звертає увагу також на проблему якості товарів. У галицькому селі, зазначає він, ще не навчилися дбати про якість товару, а без якості товару – нема тривалого і постійного ринку збуту
5	Як оцінював він якість продукції селянських господарств Галичини?	На жаль, досі на внутрішній і зовнішній ринки товар від селянських господарств, в тому числі й від кооперації, поступає не фасований, не стандартизований, не очищений відповідним чином. Від цього багато кооперація втрачає. Хто хоче продати по вищих цінах мусить не тільки продукувати, а й приготувляти продукцію на ринок – стандартизувати
6	Яка роль кооперації у вирішенні проблем якості товарів?	Кооперація має дбати про якість товару, давати гарантію якості. У зв'язку з цим, мова в статті йде про будівництво складів, сортувальних пунктів, сховищ-холодильників, переробних підприємств
7	Як підтримував М. Творидло ідеї Є. Храпливого?	М. Творидло підтримував ідею поширення суспільної (громадської) агрономії, яку висунув і розвинув на західноукраїнських землях Є. Храпливий. З цією метою М. Творидло підготував і видав через товариство “Сільський господар” ряд науково-популярних праць
8	Які праці були підготовлені ним для поглиблення співпраці з Є. Храпливим?	Характерними у цьому відношенні є книги-брошури: “Чого нам вчитися у датських селян”, – про досвід роботи кооперації в Данії. Особливо популярною була праця-порадник “Практичний господар: управа ріллі і господарських рослин”, а також “До питання організації і фахового образования (навчання) українських селян”, “Шкідливі і корисні звірята” і ряд інших

Перш за все він надавав особливого значення банкам, вважаючи, що вони виконують «роль серця – збирають у себе гріш і переливають, переказують його (як серце) у ті місця і руки, які цей гріш потребують». Сказано досить образно, стисло і влучно.

У процесах розвитку кооперативного руху він звертав особливу увагу на формування таких засад, які, на його переконання, будуть сприяти формуванню ефективних кооперативних структур. Це, перш за все:

–нормативно-правові акти, за допомогою яких здійснюється регулювання господарсько-торгівельних відносин, ґрунтується функціонування складових кооперації, митна державна політика, що регулює експорт та імпорт товарів. Регулювання державою цих процесів часто обумовлює виникнення певних труднощів;

–проблема якості виробленої продукції була наріжним каменем у процесах ведення селянської господарки в Галичині. З цього приводу він зазначив, що селяни «ще не навчилися дбати про якість товарів, а без якості товару – нема тривалого і постійного ринку збуту». Для усунення цих причин особливе значення надавалося стандартизації виробленої продукції, будівництву складів, сортувальних пунктів, сховищ – холодильників, переробних підприємств;

–свої бачення розвитку кооперації, прагнення реалізувати свої задуми та ідеї щодо розвитку кооперативного руху, він проводив не тільки шляхом пропаганди їх серед виробників, але, що важливо, публікував свої напрацювання у різних виданнях цього часу. Так, зокрема, фінансові проблеми і роль банків у розвитку кооперації були опубліковані у брошурі «Земельний банк іпотечний», загальні питання розбудови кооперації – в статті «Технічно-торгівельні труднощі розбудови кооперації», у книгах – брошурах: «Чого нам навчитися у датських селян», «Практичний господар: управа ріллі і господарських рослин», «Шкідливі і корисні звірята» та інші.

Розв'язуючи і втілюючи ідеї кооперації в практичну діяльність виробників аграрної продукції, М. Творидло цю роботу проводив не ізольовано від інших кооперативних діячів, а в тісній співпраці з ними. З цього приводу варто згадати його співпрацю з відомим діячем кооперативного руху на західноукраїнських землях у довоєнний період Є. Храпливим, який висунув ідею поширення суспільної (громадської) агрономії. М. Творидло підтримував ці цінні починання відомого кооператора, відображаючи своє бачення вирішення цих проблем у науково-популярних працях.

Досліджуючи життя і діяльність М. Творидла на кооперативній ниві, варто дещо більше сказати про Є. Храпливого. Для реалізації задуманого використаємо матеріали дослідника його діяльності З. Струка, який підкреслював, що: «Однією із найяскравіших постатей історії кооперативного руху в Західній Україні був і залишається в серцях української спільноти Євген Храпливий» [1 с. 414]. Ось так велично оцінили нащадки Є. Храпливого його діяльність. До цього лише додамо наступне те, що він народився – 22 червня 1898 р. у с. Мисивці Заліщинського повіту, після закінчення народної школи

вступив до Тернопільської гімназії, а згодом продовжив освіту на агрономічному факультеті Високої земельної академії у Відні. У діяльності Є. Храпливого і М. Творидла є багато спільного, а саме: вони обидва були фахівцями з агрономії, працювали в основному в Галичині у різних кооперативних організаціях, товариствах, писали статті, брошури часто за однією тематикою тощо. Однак, є відмінності не тільки в роках життя (М. Творидло раніше народився і пізніше помер), але в рівні їх популяризації. Про Є. Храпливого більше згадано, написано і сказано. Так, скажімо, у Львівському національному аграрному університеті є його музей, його іменем названа одна із кафедр університету, за результатами його діяльності проводять міжнародні конференції тощо. Проте, про шанування імені М. Творидла на такому рівні не приходиться навіть говорити, хоча він закінчив цей заклад. Отже, варто і про випускника цієї вищої установи (М. Творидла) згадати нащадкам, провівши відповідні читання його праць серед студентів, можливо присвоївши його ім'я одному із підрозділів цього відомого вишу та інші. І взагалі: місцевість, де він народився, заклади, де вчився, установи і організації, де працював повинні гордитися цим визначним кооператором і популяризувати його здобутки серед наших сучасників.

Для всебічної деталізації діяльності М. Творидла на ниві кооперації важливо розглядати ці складові не тільки із боку доцільності впливу кооперативних зв'язків на ведення селянської господарки, але і на аспекти громадсько-політичної діяльності, якою він займався. Адже кожна людина, кожен дослідник може результативно реалізувати свої ідеї і прагнення тоді, коли вони приймають певну участь в громадсько-політичній діяльності, яка матеріалізується в співпраці у відповідних органах і результатами, які одержані. Щодо М. Творидла, то ця інформація представлена в таблиці 4. З цього приводу заслуговують на увагу те, що у 1928 р. «М. Творидла обирають до керівництва «Центросоюзу», в якому він представляв інтерес «Сільського господаря». Кінець 20-х і початок 30-х років двадцятого століття характеризувався настанням і розвитком загальної економічної кризи, дія якої негативно вплинула на ведення селянської господарки в Галичині. Будучи задіяний в керівництві «Цетросоюзу», він радив для пом'якшення впливу кризи формувати господарські товариства з переробки і збуту виробленої продукції. З цього приводу заслуговує уваги його пропозиція «організувати збут тваринницької продукції не у вигляді поставок живого поголів'я, як це було досі, а шляхом переробки його на місці». Для реалізації цих задумів він опублікував цілу низку праць, особливої уваги серед яких заслуговують: «Розбудова кооперативних беконярень на наших землях», «Чому скликав Центросоюз наради в справі переробки і збуту безріг» «Наш промисел – наша сила» та інші.

Не тільки увагу привертала М. Творидла господарська діяльність селянських господарств на основі механізмів кооперації, але він інтересувався політичним життям у суспільстві. Так, зокрема, будучи серед засновників Українського національного-демократичного об'єднання (УНДО), його було обрано від цього об'єднання послом (депутатом) до польського сенату. В роботі

цього державного органу «він неодноразово оцінював кооперацію як інструмент економічного та культурного розвитку українського народу вважав, що «вона буде формувати духовну, соціальну і правову культуру, національну гідність». Крім того, М. Творидло був обраний до Ради Львівської хліборобської палати, завданням якої було «нормувати працю хлібороба, дбати про піднесення хліборобської культури».

Початок Другої світової війни (1 вересня 1939 р) вніс кардинальні зміни в його діяльність, адже він із своїми поглядами, переконаннями не вписувався в рамки створення та функціонування, скажімо, кооперативних структур, що пропагувала радянська влада, впроваджуючи соціалістичні форми господарювання. Із-за саме цих обставин він змушений був перебратися за ріку Сян (саме по цій річці проходив радянсько-німецький кордон) і на території, що окупована була фашистською Німеччиною, налагоджує контакти із «створеним у Кракові Українським центральним комітетом, бере участь у з'їзді сільськогосподарського об'єднання праці». В цей період він влаштовується у Польщі викладачем сільськогосподарської школи, тобто працює за тим фахом, який здобув в академії землеробства в Дублянах і набув певного практичного досвіду, працюючи на викладацькій ниві після її закінчення до початку Другої світової війни.

На цій посаді М. Творидло працював за дорученням В. Кубійовича. Досить також нагадати, що В. Кубійович є видатною особистістю, адже його ім'я занесено в «Енциклопедію історії України» із таким трактуванням: Кубійович Володимир Михайлович (1890 - 1985) географ, демограф, громадсько-політичний діяч, один з організаторів української науки на Заході в 1950-70 рр. Головний редактор «Енциклопедії українства». Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка та Української вільної академії наук» [8, с. 440].

Таблиця 4

Громадсько-політична діяльність і останні роки життя Миколи Творидла

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді із тексту вказаного джерела
1	2	3
1	Яка участь М. Творидла у співпраці з «Сільським господарем» і «Центросоюзу»	Коли у 1928 році Крайове товариство «Сільський господар» уклало угоду з централею «Центросоюзу» про співпрацю у сфері пропаганди наукових знань, М.Творидла обирають до керівництва «Центросоюзу», в якому він представляв інтерес «Сільського господаря»
2	Чим обумовлювалася необхідність корінних змін?	Справа в тому, що в роки загальної економічної кризи (1929 - 1930 рр.) ряд держав, куди Галичина збувала худобу, закрили кордони, відмовившись приймати поголів'я свиней на м'ясо. Ціни на продукцію тваринництва різко впали. Селянські кооперативні господарства, котрі займалися відгодівлею худоби, опинилися в критичній ситуації
3	Що пропонував М. Творидло в умовах загальної економічної кризи?	М.Творидло пропонує в цих умовах організувати збут тваринницької продукції не у вигляді поставок живого поголів'я, як це було досі, а шляхом його переробки на місці, наголошує на гострій потребі спорудження

		підприємств по переробці тваринницької продукції, обумовлює вигоду кооперації від такої переробки
4	Як оцінював він фахових спеціалістів?	Він застерігає не починати справи без фахівця. Пропонує краще почекати, поки не знайдеться фахівець, рекомендує послати в науку за кордон перспективних молодих юнаків або дівчат, радить запровадити при Ревізійному союзі українських кооператив (РСУК) посаду фахового інструктора для м'ясарень і ревізора (в одній особі)
5	Яку участь М.Творидло приймав у політичному житті?	М.Творидло цікавився й політичним життям. У 1925 році він був серед засновників Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). Від цього об'єднання у 1938 році його було обрано послом до польського сенату
6	Як оцінював він кооперацію?	Він позитивно оцінює діяльність кооператив, що спеціалізуються на переробці сільськогосподарської продукції і виробництві промислових виробів. Схвально відгукується і про перші хлібопекарні, про фабрику свічок, про виробництво килимів на Гуцульщині, про Пасічничу спілку, про переробку шкіри, виготовлення солодошів, мила, ниток
7	Що бачив М. Творидло у розвитку кооперації?	Він бачив в кооперації засіб об'єднання і консолідації селянства в повноправну частину громадянського суспільства. Кооперація, говорив він, буде формувати духовну, соціальну і правову культуру, національну гідність
8	До яких структур як фахівець-кооператор він обрався?	Як фахівець-кооператор М.Творидло був обраний (від товариства "Сільський Господар") до Ради Львівської хліборобської палати – публічно-правничої установи, покликаної згідно законом нормувати працю хлібороба, дбати про піднесення хліборобської культури
9	Що відбулось у його діяльності у 1936 р.?	До речі, у 1936 році він був переобраний до складу Ради хліборобської палати як радник, і увійшов до українського клубу, що був створений при Хліборобській палаті
10	Як позначилися зміни у діяльності М. Творидла у 1939 р.?	У 1939 році М.Творидло був позбавлений можливості працювати в Галичині. Він перебирається за річку Сян, налагоджує контакт з створеним у Кракові Українським центральним комітетом, бере участь у з'їзді сільськогосподарського об'єднання праці
11	Останній період діяльності у житті М. Творидла?	За дорученням В. Кубійовича працює як викладач у сільськогосподарській школі на території Польщі. Після війни повертається до Львова. Захворівши, доживає тут віку. Помер у Львові 1952 року

На закінчення відмітимо, що після закінчення війни М. Творидло повертається до Львова. Безумовно, це були нові умови, які були обумовлені функціонуванням нової радянської влади. На селі розвивалися процеси колективізації селянства, вважаючи, що це є реалізація ленінського кооперативного плану, основні складові якого не були позитивно сприйняті М. Творидлом. Помер у Львові 1952 року.

Висновки. Проведенні дослідження діяльності видатного кооператора першої половини ХХ століття М. Творидла дають підстави стверджувати, що невдачі розвитку кооперативного руху в сучасних умовах обумовлені насамперед тим, що ми недостатньо приділяємо увагу вивченню надбань минулих поколінь у формуванні і забезпечення ефективного функціонування кооперативних структур. Саме із-за цих обставин науковцям необхідно досліджувати діяльність знаних кооператорів у минулому і, на превеликий жаль, маловідомих їх нащадками. Одночасно відмітимо, що результативний розвиток сучасних сфер суспільних відносин в значній мірі базується на досягненнях минулого. Відродження кооперації не є виключення із цих закономірностей, а лише їх доповненням. І при вивченні кооперативного руху слід це врахувати. Одночасно відмітимо, що слід позбавлятися шаблонного підходу до дослідження діячів кооперації минулого – одних детально вивчаючи і пропагуючи їх здобутки, а інших – залишаючи поза увагою. Результати діяльності всіх кооператорів є цінні для відродження кооперацій в сьогоденних умовах. Дана публікація про М. Творидла як одного із знаних діячів кооперативного руху минулого є тому підтвердженням.

Література

1. Українські кооператори: Історичні нариси. Книга 1. – Львів: Вид-во «Укоосвіта» Львівської комерційної академії, 1999. – 456 с.
2. Українські нариси. Історичні нариси. Книга II. Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2001. – 338 с.
3. Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 3. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2007. – 328 с.
4. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович – Нью-Йорк, 1964.
5. Історія міст і сіл України. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1968. – 980 с.
6. Золота книга української еліти. Інформаційно-іміджевий альманах у 6 томах. Т.2. – К.: Євроімідж, 2001. – 577 с.
7. Український радянський енциклопедичний словник. В трьох томах. Т. 3. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1968. – 856 с.
8. Енциклопедія історії України. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. У 10 т. Т. 5. – К.: Наукова думка, 2008. – 551 с.

Рецензент – к.філол.н., професор Падура М.Ф.